

ЗВ'ЯЗОК ФЕНОМЕНУ ПАМ'ЯТІ-СПАЛАХУ ЗІ СТАТТЮ, ВІКОМ ТА ОСОБЛИВОСТЯМИ ЕМОЦІЙНОЇ СФЕРИ ІНДИВІДА

Дана стаття містить аналіз зв'язку утворення спогадів-спалахів з такими параметрами як стать, вік та особливості емоційної сфери індивіда. В статті розглядаються роботи вчених, в яких відзначався вплив особливостей емоційної сфери людини на процес запам'ятовування. За допомогою процедури факторного та дисперсійного аналізу вивчається зв'язок між статтю, віком, наявністю феномену пам'яті-спалаху та факторною структурою емоційної сфери досліджуваних.

Ключові слова: пам'ять-спалах; гендерні відмінності; емоційна зрілість; студентський вік; зрілий вік; емоційна стабільність у реагуванні; виборче співпереживання; ізоляція від негативних вражень; факторна структура.

Г.М. Оболенская

СВЯЗЬ ФЕНОМЕНА ПАМ'ЯТИ-ВСПЫШКИ С ПОЛОМ, ВОЗРАСТОМ И ОСОБЕННОСТЯМИ ЭМОЦИОНАЛЬНОЙ СФЕРЫ ИНДИВИДА.

Данная статья содержит анализ связи воспоминаний-вспышек с полом, возрастом и особенностями эмоциональной сферы индивида. В статье рассматриваются работы ученых, в которых отмечалось влияние особенностей эмоциональной сферы человека на процесс запоминания. С помощью процедуры факторного и дисперсионного анализа рассматривается связь пола, возраста и присутствия памяти-вспышки с факторной структурой эмоциональной сферы испытуемых.

Ключевые слова: память-вспышка; гендерные различия; эмоциональная зрелость; респонденты зрелого возраста; эмоциональная стабильность в реагировании; эйфорическое реагирование; выборочное сопереживание; изоляция от негативных эмоций; факторная структура.

G.M. Obolenskaja

CONNECTIONS BETWEEN THE PHENOMENON OF THE FLASHBULB MEMORY AND SEX, AGE, PECULIARITIES OF THE EMOTIONAL SPHERE OF PERSON

The article concerns the issue of connections between the phenomenon of the flashbulb memory and sex, age, peculiarities of the emotional sphere of person. The analysis of experimental research of fourth year student's "flashbulb" memories is represented in this paper. The investigations of connection between level of anxiety, ability of empathy, emotional maturity, the type of reaction on the stimulus of the environment and formation, quality of recollection of the "flashbulb" memories in the adolescent age has led to a number of significant statements.

Key words: "flashbulb" memories, recollection of memories, personal events, context, emotional lading, ability for empathy, emotional maturity, source of information, primary reaction, national significant events.

В психології завжди існували вчені [1; 3-5; 7; 8], як то Л.С.Виготський, С.С.Корсаков, П.К.Анохін, А.О.Смирнов, Б.М.Теплов, М.А.Кузнецов, які відзначали вплив особливостей емоційної сфери людини на процес запам'ятовування. Пам'ять та емоції тісно пов'язані. Одним із перших у вітчизняній психіатрії, хто помітив цей зв'язок був Сергій Сергійович Корсаков. У своїй найвідомішій праці "Хворобливі розлади пам'яті та їх діагностика" він зазначив: "Існують люди, у яких взагалі пам'ять розвинена добре, але пам'ять душевного почуття заслабка: вони погано пам'ятають ті емоції, які переживали, задоволення, які їм доставляли...Через те, що ці спогади утворюють основи наших симпатій та антипатій до людей, то з цього недоліку пам'яті походить ненормальне відношення до людей..."[4, 28].

Відомий науковець, академік Петро Кузьмич Анохін вважав, що емоції є своєрідним апаратом швидкої оцінки впливів оточуючого середовища [1]. Оцінка ця переважно має позитивний чи негативний характер, оцінюючи вплив як корисний або шкідливий для суб'єкта. Цей потужний «фільтр», по його словам, не може не впливати на пам'ять. З цією позицією погоджувався і Лев Семенович Виготський, який наголошував на єдності афективних та когнітивних (інтелектуальних) процесів [3].

Найчастіше у вітчизняній науці вивчалися проблеми запам'ятовування емоційно насиченої інформації, також вивчався зв'язок між емоційним станом людини та мнемічними процесами. Науковці вже давно довели, що емоційно насичена інформація запам'ятовується краще [7; 5]. Також якнайкраще запам'ятовуються яскраві події, але виникають суперечки щодо точності та стійкості подібних спогадів.

В ході дослідження, ставилось завдання вивчити взаємозв'язок основних характеристик емоційної сфери особистості з утворенням спогадів-спалахів. Серед найважливіших особливостей емоційної сфери, що мають найбільший вплив на утворення у людини спогадів-спалахів є, ймовірно, рівень тривожності, рівень емпатичних здібностей, рівень емоційної зрілості особистості тощо. Також представлялося цікавим визначити, чи впливає стать та вік респондентів на

формування спогадів-спалахів та відповіді на питання: «Як люди різних поколінь сприймають події, що являються стимульними для утворення спогадів-спалахів?»

Вибірка була представлена респондентами, що належать до різних поколінь (студентів та дорослих людей) щоб визначити, чи впливає життєвий досвід та різне світосприйняття на те, як люди переживають події національного та інтернаціонального масштабу. У якості подій-стимулів досліджуваним були запропоновані події, що трапилися на Україні та події, що сталися на території Російської Федерації. Були запропоновані події із політичного та соціального життя суспільства, так і з культурного життя, щоб зрозуміти, які сфери життя суспільства на сьогоднішній день знаходяться у фокусі сприйняття сучасного українця. Також обрані нами події-стимули мали різний ступінь давності. Нашою метою було визначення, наскільки давність подій може вплинути на яскравість, чіткість та стійкість спогадів-спалахів. Усі отримані в ході дослідження результати порівнювалися із даними експериментальних досліджень, проведених західними фахівцями.

На сьогоднішній день проблема феномену пам'яті-спалаху є недостатньо розробленою. Саме тому слід відзначити, що в сучасній психології не існує єдиної думки, щодо структури спогадів-спалахів. Проблемою вивчення пам'яті-спалаху займалися переважно західні психологи та нейрофізіологи. Основні теми їх експериментальних досліджень торкалися точності та тривалості у часі спогадів-спалахів, ефекту «помилкових спогадів-спалахів» та ефекту «тьмяніння» спогадів.

У вітчизняній психології до цього часу феномен пам'яті-спалаху не вивчався взагалі. Тому, на наш погляд, вкрай необхідним є визначення структури та загальних характеристик спогадів-спалахів в рамках реконструктивного підходу та спираючись на традиції Харківської психологічної школи.

Таким чином, на даному етапі дослідження нашим завданням стало виділення структури емоційної сфери респондентів та визначення зв'язку феномену пам'яті-спалаху з особливостями емоційної сфери досліджуваних.

Для виявлення структурних особливостей емоційної сфери досліджуваних нами було проведено факторизацію (ротація методом Varimax) простору ознак, представлених в опитувальниках: «Методика визначення емоційної зрілості» (О.Я.Чебикін), «Методика вимірювання рівня тривожності» Дж.Тейлор (адаптація Т.А.Немчинова), «Методика діагностики типу емоційної реакції на дію стимулів зовнішньої середи» В.В.Бойко, «Методика діагностики рівня суб'єктивного контролю» Дж.Роттера (адаптація Бажина Є.Ф., Голинкіної С.О., Еткінда О.М.), «Методика діагностики рівня емпатичних здібностей» В.В.Бойко. Результати факторизації представлені у таблиці 1.

Таблиця 1

Факторна структура емоційної сфери досліджуваних

Фактор 1 Емоційна стабільність у реагуванні	Фактор 2 Емоційна зрілість	Фактор 3 Ейфоричне реагування	Фактор 4 Вибірче Співпереживання
Тривожність (-0,429)	Експресивність (0,749)	Рефрактерні реакції (-0,905)	Емпатичні здібності (0,413)
Інтернальність (0,938)	Саморегуляція (0,573)	Ейфоричні реакції (0,729)	Ейфоричні реакції (0,521)
Екстернальність (-0,789)	Емпатія (0,821)	Інтернальність здоров'я (0,468)	Дисфоричні реакції (-0,878)
Інтернальність досягнень (0,725)	Емоційна зрілість (0,952)		Тривожність (-0,564)
Інтернальність невдач (0,724)	Емпатичні здібності (0,525)		
Інтернальність родинних відносин (0,731)			
Інтернальність виробничих відносин (0,712)			
Інтернальність міжособистісних відносин (0,430)			
Вага фактору: 41,3%	29,9 %	19,8%	17,9%

Подальша інтерпретація отриманих результатів здійснювалась із урахуванням значущості визначених особливостей, що виражено вагою фактора і представлено у факторній матриці.

1. Фактор «Емоційна стабільність у реагуванні» містить такі компоненти, як тривожність з негативною кореляцією, інтернальність (та всі її шкали, окрім шкали «інтернальність здоров'я») та екстернальність із негативною кореляцією. Вплив цього фактору полягає у тому, що людина, яка проявляє емоційну стабільність, у стресових ситуаціях (які можуть викликати виникнення пам'яті-спалаху) буде проявляти низький рівень тривожності та екстернальності. Таким чином, подібну структуру емоційної сфери можна назвати зрілою. Слід відмітити, що люди з даними характеристиками емоційної сфери будуть оптимальним чином реагувати на стресові ситуації, проявляючи помірну тривожність та інтернальність у відповідь на стресові ситуації, що дозволяє об'єктивно та відповідально оцінювати зовнішню обстановку.

2. Фактор «Емоційна зрілість» поєднує у собі такі компоненти, як експресивність, саморегуляція, емпатії, які є складовими такого складного трикомпонентного утворення, як емоційна зрілість. Структура цього фактору співвідноситься з поняттям «емоційна зрілість», яке було описано багатьма дослідниками П.Фрессом, О.Я.Чебикіним, О.А.Чудіною тощо [9; 10; 11]. П.Фресс визначає емоційну зрілість, як сукупність характеристик емоційного реагування, властивих дорослій людині, що полягають у розвитку самоконтролю, здатності передбачати наслідки тієї чи іншої події, а також у засвоєнні реакцій, адекватних різним ситуаціям, з якими зустрічається людина [9].

У той же час, О.Я.Чебикін вважає, що емоційна зрілість характеризує особистість, як внутрішньо несуперечливу, здатну розпізнати й виразити власні емоції адекватно переживанню. Отже, емоційна зрілість є інтегративною якістю особистості, що характеризує ступінь розвиненості емоційної сфери людини на рівні адекватності емоційного реагування в певних соціокультурних умовах [10].

Якщо розглядати компоненти емоційної зрілості, то слід зазначити наступне:

- емоційна експресивність є емоційною реакцією, що хоч і має переважно спадковий характер, але може змінюватися в залежності від соціальних умов життєдіяльності. Вона відображає те, як в міміці, пантоміміці, експресивних діях та інтонаціях проявляється істинний емоційний стан, що виникає в особистості у конкретних умовах. Вченими доведено, що відхилення в розвитку експресивності, тобто неадекватне експресивне реагування є важливою ознакою емоційної незрілості.

- Психічна саморегуляція є суттєвим компонентом усіх свідомих психічних явищ, які притаманні людині. На думку К.О.Альбуханової-Славської, Л.І.Бучек, А.А.Краукліса, вона є умовою адекватного психічного відображення людиною власного суб'єктивного світу та його взаємозв'язку з об'єктивною реальністю. Емоційну саморегуляцію ці автори розглядають як керування своїми емоціями, згідно ситуації та доцільності, вміння справлятися зі своїми емоціями соціально прийнятими засобами.

- Емпатія визначається як здатність розуміти світ переживань іншої людини, емоційно відкликатися на її переживання. Розвиток здатності до емпатії відбувається завдяки таким механізмам, як емоційне зараження, наслідування та ідентифікація [6].

Дослідження Л.І.Анциферової, О.Г.Асмолова, Г.Крайг, К.Обуховського висвітлюють такі ознаки емоційної зрілості, як рішучість, рефлексивність, етичність, здатність вчитися на своїх та на чужих помилках, співчуття тощо. Усі ці ознаки, на нашу думку, можуть сприяти утворенню спогадів-спалахів.

3.Фактор «Ейфоричне реагування». Цей фактор складається з трьох компонентів: ейфоричне реагування на стимули зовнішнього середовища; рефрактерне реагування на стимули зовнішнього середовища (з негативною кореляцією) та інтернальності по відношенню до здоров'я. Основним компонентом даного фактору є ейфоричне реагування на стимули. Для людини з таким типом реагування притаманне сприйняття усіх типів стимулів зовнішнього середовища (негативних, позитивних та амбівалентних) як позитивних. Це вказує на те, що емоційна система такої людини налаштована в цілому на сприйняття

позитивних стимулів. Таким чином, дану структуру емоційної сфери досліджуваних можна вважати не досить зрілою тому, що людина, відсікаючи негативні та амбівалентні стимули та волюючи уникати труднощів та негативних переживань, позбавляє себе об'єктивності бачення ситуації у зовнішньому середовищі. Ця своєрідна інфантильна захисна стратегія дозволяє жити людині немов би у «коконі», огороджуючи себе від рішення складних життєвих завдань. Що стосується такої особливості емоційної сфери по відношенню до феномену пам'яті-спалаху, то вона не сприяє утворенню спогадів-спалахів, оскільки людина не хоче занурюватися у негативні переживання і, таким чином, не може передбачити всієї важливості наслідків тих подій, що потенційно можуть визвати виникнення пам'яті-спалаху (а передбачення важливості наслідків події для суб'єкта та країни в цілому є обов'язковою умовою утворення спогадів-спалахів).

4. Фактор «Виборче співпереживання», до складу якого увійшли такі складові, як емпатичні здібності, ейфоричне реагування, дисфоричне реагування (з негативною кореляцією) та тривожність (з негативною кореляцією). Можна стверджувати, що дана емоційна структура, як і попередня, є незрілою. Ця структура характеризується виборчим співчуттям. Це означає, що людина проявляє співчуття тоді, коли це не пов'язано з негативними переживаннями. Якщо ж виникає ситуація, в якій потрібно проявити емпатію по відношенню до людини, яка переживає негативні емоції, то людина з таким типом реагування намагатиметься уникнути цього. Таким чином, якщо перефразувати, така емоційна особливість дозволяє розділити з іншими людьми позитивні переживання, але направлена на уникання негативних. Ця інфантильна структура не дозволяє в повній мірі адекватно сприймати усе різноманіття стимулів зовнішнього середовища. Отже, респонденти з такими особливостями емоційної сфери здатні формувати спогади-спалахи на позитивні події, негативні ж події не акцентуються в їх сприйнятті та не закарбовуються надовго в їх пам'яті.

Доцільно відмітити, що перші два фактори можна умовно назвати зрілими структурами емоційної сфери особистості, а останні два фактори-навпаки, незрілими (навіть інфантильними) структурами.

Наступним кроком у наших статистичних підрахунках була перевірка відмінностей по виділеним раніше факторам у людей різного віку, статі та наявності або відсутності спогадів-спалахів. За допомогою методу Стьюдента ми виявили, які фактори знаходяться в тісному зв'язку з нашими незалежними параметрами. Результати перевірки наведені у таблиці 2.

Таблиця 2

Зв'язок статі, віку та наявності феномену пам'яті-спалаху з факторною структурою емоційної сфери досліджуваних

Незалежні змінні та фактор, з якими вони пов'язані						
Стать		Вік		Наявність пам'яті-спалаху		
Чоловіча	Жіноча	Студенти	Дорослі	Є	Немає	
<i>Фактор «Виборче співпереживання» (-)</i>	<i>Фактор «Виборче співпереживання» (+)</i>	<i>Фактор «Виборче співпереживання» (+)</i>	<i>Фактор «Виборче співпереживання» (-)</i>	<i>Фактор «Емоційна зрілість» (+)</i>	<i>Фактор «Емоційна зрілість» (-)</i>	
Mean	-0,332	0,163	0,479	-0,479	0,223	-0,232
P	0,02	0,02	0,001	0,001	0,02	0,02

Як видно з наведеної вище таблиці 2 першим незалежним критерієм, який ми розглядали є стать. Статистичний аналіз виявив, що фактор «Виборче співпереживання» пов'язаний зі статтю (при $p < 0,02$). Таким чином, фактор виборчого співпереживання має позитивну кореляцію з жіночою, а з чоловічою статтю – негативну кореляцію. Як відзначалося вище, під час інтерпретації результатів факторного аналізу, фактор «Виборче співпереживання» вказує на декотру незрілість емоційної сфери. Через те, що людина, з такою структурою емоційної сфери, схильна проявляти емпатію лише в тому разі, якщо це не несе для неї негативних переживань. Дана стратегія дозволяє людині зробити свій внутрішній світ наповненим позитивними емоціями та більш ізольованим для негативних вражень. Таким чином, можна відзначити, що виборче співпереживання позитивно пов'язано з жіночою статтю і негативно – з

чоловічою. На нашу думку, це можна пояснити тим, що для чоловіків подолання складностей та вирішення складних життєвих ситуацій, що пов'язані з негативними переживаннями, є необхідною умовою для підвищення самооцінки та успішності у сучасному суспільстві. Саме тому, їхню емоційну систему можна вважати більш «загартованою», тобто вони з більшою готовністю можуть співпереживати людині, яка переживає яскраво негативні емоції. Жінки ж, в свою чергу, схильні приймати негативні емоції інших людей занадто «близько до серця». Тому, у якості захисної стратегії, вони інколи можуть проявляти саме таке «виборче співпереживання», відсіюючи, таким чином занадто сильні негативні емоції інших людей.

Ще одним незалежним критерієм, що пов'язаний з фактором «Виборче співпереживання» є вік. Був виявлений значущий позитивний зв'язок цього фактору з студентським віком та негативний значущий зв'язок із дорослим віком (при $p < 0,001$). Цей зв'язок можна пояснити тим, що найчастіше емоційна сфера дорослих є більш зрілою та сформованою, ніж в студентів. Студенти ж, що на момент проведення дослідження перебували на рубежі між юнацьким та дорослим віком, ймовірно переживали у той час кризу юнацького віку. За Е. Еріксоном [12], в юнацькому віці новий розвиток отримує механізм «ідентифікації-обособлення». Хоч Еріксон і каже про те, що у цьому віці загострюється здатність до емпатії, до співпереживання іншим людям та різноманітним витворам мистецтва: літературним, музичним, образотворчим; але він також наголошує на тому, що одночасно з цим загострюється також потреба у відокремленні, обособленні, без якого, по його словам, неможливо вирішення питання ідентичності [12].

Таким чином, можливо саме потреба в обособленні, що характерна для юнаків, приводить до того, що досліджувані молодшої вікової групи (студенти) схильні до виявлення «виборчого співпереживання».

Третім незалежним критерієм, що підлягав аналізу, була наявність або відсутність прояву феномену «пам'яті спалаху». Статистична обробка даних показала наявність значущого зв'язка між наявністю пам'яті-спалаху та фактором

«Емоційна зрілість» (при $p < 0,02$). Було виявлено, що наявність пам'яті-спалаху має позитивний зв'язок із емоційною зрілістю, а відсутність пам'яті-спалаху – негативний зв'язок із фактором «Емоційна зрілість». На початку нашого дослідження існувала гіпотеза, що емоційна зрілість стане одним із визначальних факторів у формуванні спогадів-спалахів. Це пояснюється тим, що виникнення спогадів-спалахів тісно пов'язано з певними характеристиками емоційної сфери. Якщо розглянути компоненти, що утворюють таке складне поняття як емоційна зрілість, а саме емоційну експресію, саморегуляцію та емпатію, то можна відмітити, що саме ці характеристики емоційної сфери є основними та найбільш важливими свідками зрілості емоційної сфери. Саме тому, на нашу думку, емоційна зрілість є необхідною умовою для виникнення спогадів-спалахів.

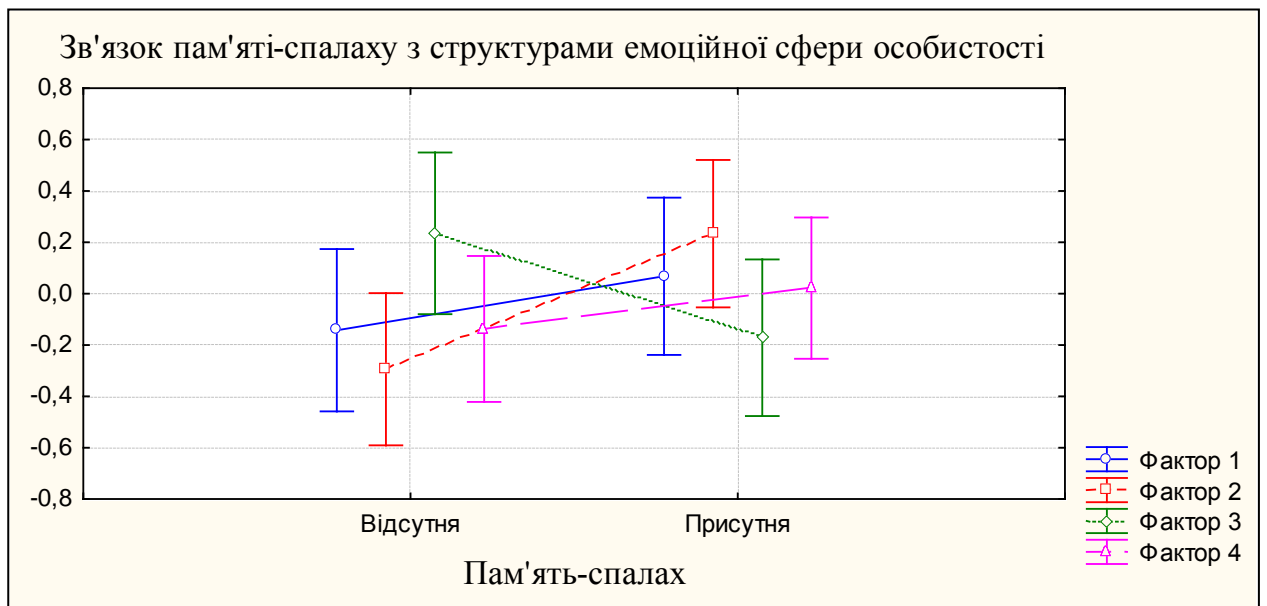
Для поглиблення та розширення отриманих вище результатів, наступним кроком нашої роботи було проведення дисперсійного аналізу. Дисперсійний аналіз направлений на те, щоб показати взаємодію між факторами через опис того, як змінюється один ефект під впливом іншого. Нашою метою було більш детально розглянути те, як зміна характеристик емоційної сфери пов'язана зі статтю, віком та наявністю або відсутністю в людини спогадів-спалахів. Результати отримані за допомогою процедури дисперсійного аналізу наведені у таблиці 3.

Таблиця 3

Зв'язок характеристик емоційної сфери зі статтю, віком та наявністю або відсутністю в людини спогадів-спалахів

Змінні	P	Вага фактору
Стать*Вік	0,03	0,891
Вік	0,02	0,877
Наявність/відсутність пам'яті-спалаху	0,001	0,792

Як видно з наведеної вище таблиці, значущі результати показали три змінні: вік, наявність/відсутність пам'яті-спалаху та зв'язка «стать*вік». Подальші результати дисперсійного аналізу представлені у графіках (мал. 1-3).

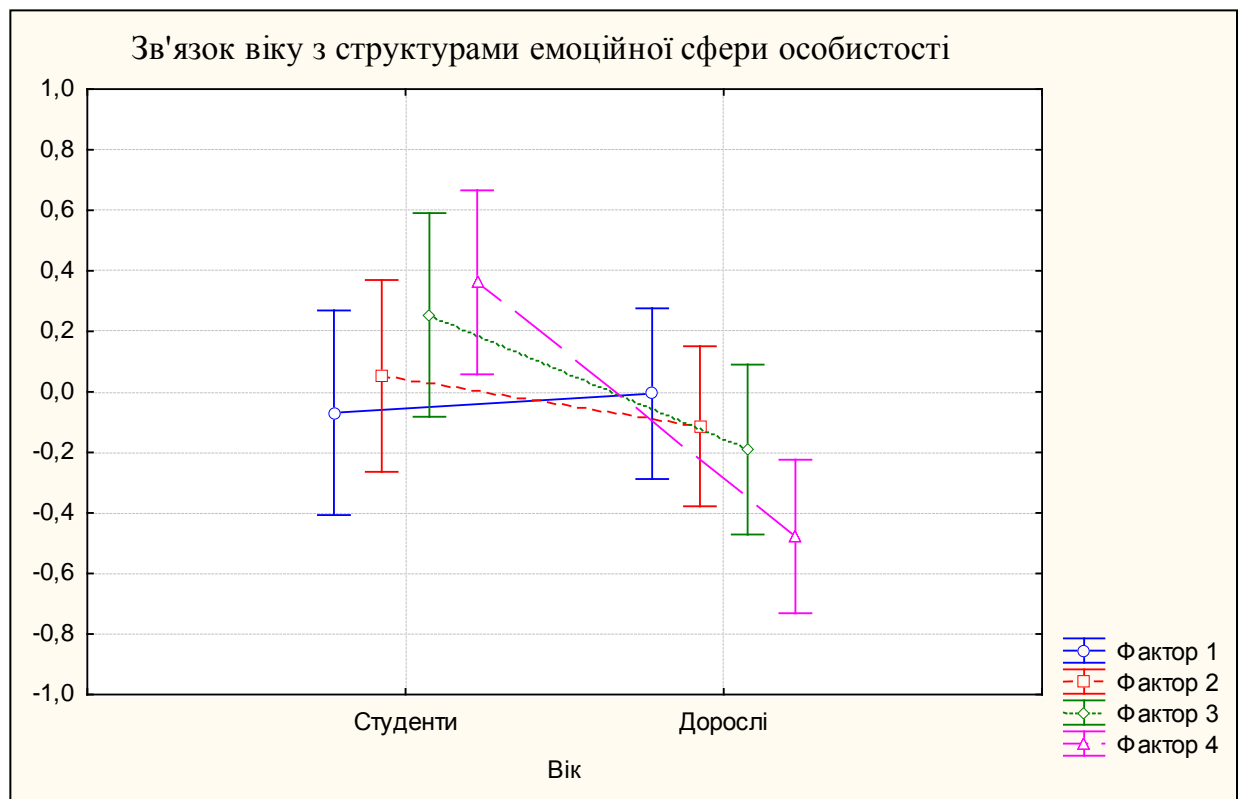
Малюнок 1. Зв'язок пам'яті-спалаху з структурами емоційної сфери особистості.

Розглянемо детальніше результати, здобуті за допомогою процедури дисперсійного аналізу. Як можна побачити з малюнка 1, для людей, в яких спостерігається пам'ять-спалах, притаманна така структура емоційної сфери, в якій переважає фактор «Емоційна зрілість»(опис якого наводився вище). Це підтверджує ті результати, що були отримані на попередньому етапі дослідження за допомогою метода Стьюдента. Дисперсійний аналіз допоміг виділити нові дані для аналізу, а саме: для емоційної сфери людей, у яких не спостерігалися спогади-спалахи, характерним є фактор «Ейфоричне реагування» (детальний опис якого приводився вище).

Якщо звернути увагу на малюнок 1, то можна відмітити, що у людей, в яких спостерігався феномен пам'яті-спалаху, окрім переважання в емоційній сфері фактору «Емоційна зрілість» значну вагу також має фактор «Емоційна стабільність у реагуванні».

Таким чином, можна зауважити наступне: як прогнозувалося на початку дослідження, емоційна сфера людей, в яких була виявлена пам'ять-спалах, відзначалася двома факторами, а саме: емоційною зрілістю та емоційною стабільністю у реагуванні (тобто тими факторами, які ми умовно назвали

«зрілими»). Що ж до людей, в яких пам'яті-спалаху не було виявлено, то їхня емоційна сфера відрізнялася ейфоричним реагуванням. Також, як можна побачити з малюнку 1, значний вплив на структури їхньої емоційної сфери оказує фактор «Виборчого співпереживання» (тобто, ті фактори, які нами умовно були названі «незрілими», та які свідчать про деяку інфантильність емоційної сфери).

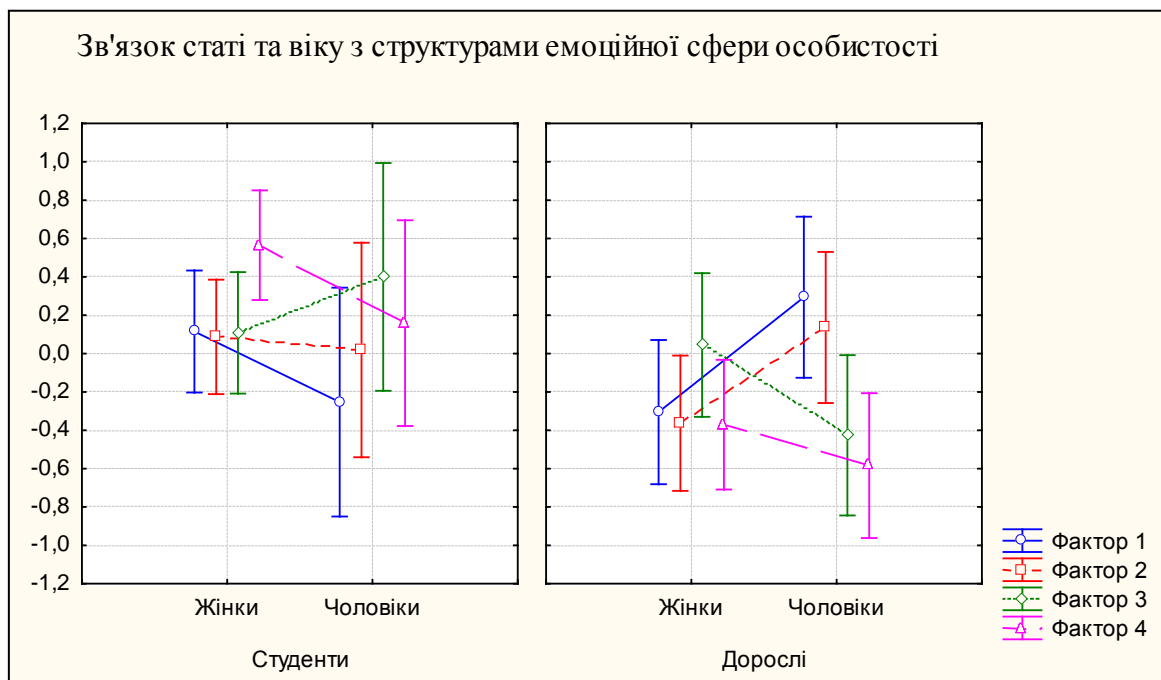

Малюнок 2. Зв'язок віку зі структурами емоційної сфери особистості.

Малюнок 2 демонструє, яким чином такий незалежна характеристика, як вік, пов'язана зі структурами емоційної сфери досліджуваних. У емоційній сфері студентів превалює вплив двох факторів, а саме фактору «Ейфоричне реагування» та фактору «Виборче співпереживання». Це вказує на те, що структура емоційної сфери досліджуваних студентів характеризується незрілістю, навіть інфантильністю. Як вже відзначалося раніше, можливо, це пояснюється тим, що студенти на момент участі в дослідженні знаходилися на верхньому рубежі юнацького віку, тобто на кордоні між юнацтвом та дорослістю. І хоч декотрих з досліджуваних за віком можна було віднести до дорослого віку (21-22 роки), все ж вони, ймовірно за все, не змогли продуктивно подолати кризу юнацтва, а саме

кризу «ідентифікація-обособлення» та перейти на наступний віковий етап – дорослість.

Що стосується дорослих респондентів, то їхня емоційна сфера характеризувалася найбільшим впливом наступних факторів: «Емоційна зрілість» та «Емоційна стабільність у реагуванні». Таким чином, можна зазначити, що емоційна сфера дорослих респондентів була більш зрілою та гармонічно розвинутою і, як наслідок цього, більш підготовленою до виникнення спогадів-спалахів.

Малюнок 3. Зв'язок статі та віку зі структурами емоційної сфери особистості.

Наступним параметром, що показав значущі розбіжності в результаті дисперсійного аналізу, була зв'язка «стать і вік». Як наведено на малюнку 3, у жінок – студентів найбільшу вагу у структурі емоційної сфери мав фактор «Виборче співчуття». У дорослих жінок, в свою чергу, найбільший вплив у емоційній сфері мав фактор «Ейфоричне реагування». Як зазначалося раніше, обидва ці фактори – «Ейфоричне реагування» та «Виборче співпереживання» – характеризують незрілість емоційної сфери жінок-респондентів. Ми припускаємо, що для сучасної жінки така структура емоційної сфери служить ніби захисною

стратегією від негативних впливів з зовнішнього середовища. Можливо, сучасній жінці не вистачає відчуття безпеки та емоційної стабільності, тому вона намагається компенсувати це саме ейфоричним типом реагування на зовнішні стимули. Тобто наші досліджувані жіночого полу переважно робили вибір на користь більш інфантильних, але й разом з тим більш безпечних, на їхню думку, засобів взаємодії з оточуючим світом.

Що стосується особливостей структури емоційної сфери чоловіків, то можна відмітити наступне: по-перше, чоловіки-студенти демонстрували перевагу фактора «Ейфоричне реагування». По-друге, дорослі респонденти чоловічої статі демонстрували переважання фактора «Емоційна стабільність у реагуванні» над іншими факторами.

Таким чином, можна наголосити на тому, що студенти чоловічої статі, порівняно з дорослими чоловіками, продемонстрували незрілість емоційної сфери. Отже, зрілістю структур емоційної сфери відзначились лише дорослі чоловіки. Це є цілком зрозумілим, тому що у сучасному світі суспільство вимагає від дорослого чоловіка стабільності в усьому, у тому числі в поведінці та емоційному реагуванні. Так, стабільність у емоційному реагуванні становиться необхідною, але не достатньою умовою для успішної реалізації сучасного чоловіка у самих різноманітних сферах життя [2].

На підставі одержаних результатів можна зробити наступні **висновки**:

1. Після процедури факторного аналізу була виділена чотирьох-факторна модель структури емоційної сфери досліджуваних. Дана структура характеризується взаємодією чотирьох визначальних факторів, а саме: фактора «Емоційна стабільність у реагуванні», фактора «Емоційна зрілість», фактора «Ейфоричне реагування» та Фактора «Виборче співпереживання». Перші два з вищезгаданих факторів отримали умовну назву – «зрілі» (характеризують зрілість емоційної сфери), останні два фактори – «незрілі» (характеризують незрілість емоційної сфери).

2. Для емоційної сфери людей, в яких спостерігалися спогади-спалахи, характерно переважання фактора «Емоційна зрілість». Для людей, в яких

спогадів-спалахів не спостерігалось, визначальним фактором в структурі їхньої емоційної сфери був фактор «Ейфоричне реагування».

3. Вікові особливості структури емоційної сфери досліджуваних були наступні:

- В емоційній сфері студентів домінує фактор «Ейфоричне реагування».
- В емоційній сфері дорослих найбільший вплив має фактор «Емоційна зрілість».

4. Дисперсійний аналіз показав, що респонденти жіночої статі, незалежно від віку, мають тенденцію демонструвати незрілість емоційної сфери. Що стосується чоловіків, то студенти-чоловіки також демонструють деяку інфантильність у структурах емоційної сфери. Лише дорослі чоловіки, серед усіх інших досліджуваних, єдині продемонстрували зрілість структури емоційної сфери, що можна пояснити, на наш погляд, жорстким вимогами сучасного суспільства, щодо успішності та реалізації чоловіка в різних сферах життя, важливою умовою яких є зрілість та стабільність емоційних проявів.

Список літератури

1. Анохин П.К. Философские аспекты теории функциональной системы. Избранные труды. – М.: Наука, 1978 – 400 с.
2. Берн Ш. Гендерная психология. – СПб.:прайм-ЕВРОЗНАК, 2004. – 320 с.
3. Выготский Л.С. История развития высших психических функций // Собр. соч. в 6-ти томах. – М. 1983. – Т. 3: Проблемы развития психики. – С. 5-328.
4. Корсаков С.С. Болезненные расстройства памяти и их диагностика. – М., 1890.
5. Кузнецов М.А. Эмоциональная память. – Харьков: Крок, 2005. – 568 с.
6. Роджерс К. Взгляд на психотерапию, становление человека. – М.: Издательская группа «Прогресс» – «Универс», 1994. – 480 с.
7. Смирнов А.А. Проблемы психологии памяти. – М.: Просвещение, 1966. – 422 с.
8. Теплов Б.М. Избранные труды: В 2 т. / АПН СССР. – М.: Педагогика, 1985. – Т. 2. – 360 с.
9. Фресс П. Эмоции //Экспериментальная психология. Вып. V/ Под. ред. П. Фресса, Ж. Пиаже. – М.: Прогресс, 1975. – С. 111-195.
10. Чебыкин А.Я. Эмоциональная регуляция учебно-познавательной деятельности. – Одесса. – 1992, 168 с.
11. Чудина Е.А. Эмоциональная зрелость личности: определение понятия и выделение критериев //Личность и проблемы развития:Сборник работ молодых ученых/ Отв.ред.: Е.А.Чудина. – М., 2003. – С. 112-116.
12. Эриксон Э. Идентичность: юность и кризис. – М.: Прогресс, 1996. – 344 с.